

Received: 25.03.2019

Accepted: 05.04.2019

Published: 24.06.2019

JOTS, 3/2, 2019: 409-432

Rāhatü'l-Kulūb Kitabı Üzerine

About the Book of Rāhatü'l-Kulūb

KASIMCAN SADIKOV

Tashkent State Institute of Oriental Studies (Tashkent/Uzbekistan)

E-mail: kasimjonsadikov@gmail.com

The Rāhatü'l-Kulūb 'Pleasant of hearts' is the third huge work of *madjmua* in Uyghur script, which preserved in British Museum by Orient 8193. This manuscript was copied by Mansur Baxši in the cultural center of Timurids' empire in Yazd in 1432. Rāhatü'l-Kulūb is a work, which contains a religious and philosophical subjects and hadises of the Prophet and advices of wise men. This work is the most appropriate version of the XV century Turkish-language literature, Turkish-Islamic philosophical poems. This text was written in the beautiful literary style of Chagatay language. It is an essential written work in Turkish literature, particularly, in the history of Turkic-Islamic thoughts. Following is the text of Rāhatü'l-Kulūb based on the picture of Or. 8193 indexed manuscript.

Key Words: Rāhatü'l-Kulūb, Uyghur script, the manuscripts of Timurids' period, Chagatay language.

1. Giriş

Rāhatü'l-Kulüb 'Gönüllerin Ferahı' British Museum, Orient 8193 kayıtlı Uygur harfli bir mecmuanın içindeki üçüncü büyük eserdir. Mecmua ve içeriği için bk. Clauson 1928: 99-130; Sertkaya 1973; 1977: 10-11; Şçerbak 1983; Sodiqov 1988 ve 1997: 79-82.

Yazma, 1432'de Timurlular devletinin en önemli kültürel merkezlerinden olan Yazd şehrinde Mansur Bahşı tarafından istinsah edilmiştir. Mecmuada sırasıyla şu eserler yer alır: *Sirâcü'l-Kulûb*, *Mes'ele Kitâbı*, *Râhatü'l-kulûb*, *Horezmî'nin Muhabbetnâmesi* ve Çağatayca Nevaî'den önceki döneme ait manzum/mensur parçalar (Lutfî, Cevherî, Kamberoğlu, Kasım ve Mansur Bahşı'ya ait manzumeler). *Râhatü'l-Kulûb*, bu mecmuanın üçüncü eseridir ve mensur olarak yazılmıştır. Yazma, 136b-159a sayfaları arasında yer almaktadır.

Muhabbetname'den sonra yazmanın istinsah edildiği tarihi gösteren ketebe kaydı şöyledir: *Tarix sekiz yüz otuz beštâ çičqan yıl rajab ayniñ altisinda Yazd šahrında Mirjalal(id)din buyuryan üçün bu faqir Mansur baxši bitidi*. Fakat *Râhatü'l-Kulûb*'tan sonra tarih yoktur. Eserin sonunda sadece müstensih'in adı yazılmaktadır: *Kâtibul-faqir Mansur baxši*.

Râhatü'l-Kulûb, dinî ve felsefî öyküler, Hz. peygamberin hadisleri ve meşhur bilgelerin öğütlerinden oluşan bir eserdir (Sadikov 2001). Eserin adı başta şöyle kaydedilmiştir: *bilgil kim, bir neçä hekâyatlar rāhatu-l-qulub kitābidin ixtiyār qilip bitidük*.

Eser, Türkçede yazılmış tek nüshadır. Eser Farsçadan çevirilmiş midir veya aslen Türkçe de mi yazılmıştır, bilinmemektedir. Bahşının (müstensih) *Rāhatu-l-qulub kitābidin ixtiyār qilip bitidük*, diye yazdığına göre, eserin Türkçedeki başka daha da mükemmel bir nüshasından seçerek derlediği ortaya çıkmaktadır.

Râhatü'l-Kulûb, çeviri eser örneğidir. Muhtevastaki öyküler, hadisler, bilgelerin söyledikleri vecizeler Arapça kaynaklardan alınmıştır.

Râhatü'l-Kulûb, XV. yüzyılın Türkçe çeviri edebiyatı, Türk-İslam felsefî didaktik eserlerin harikulade numunesi diyebiliriz. Kitap Çağatay Türkçesinde güzel bir edebî üslupla yazılmıştır. Eser, işlek Uygur yazısıyla yazılmıştır. RADLOFF,

bu yazı türünü *Der mohammedanisch-uirische Schrift charakter* diye adlandırmıştır (1891: XCIII).

Yazmada *Rāhatü'l-Kulūb*'un sayfaları karışmıştır, hatta bazı sayfaları düşüp kaybolmuş olmalıdır. Bazıları sonradan bulunmuş ve tekrar ciltlenmiştir. Kitabın metnini düzenleyip sıraya koymak oldukça zordur; buna rağmen metnin bağlamı, köşedeki metin ve süslere bakarak eseri restore etmek kısmen mümkündür.

Rāhatü'l-Kulūb'un içeriği şöyledir:

Kitabın önsözünde (yazma 136b–137a) Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e salavat söylenerek eserin hangi konulara başvurulduğu hakkında kısaca bilgi verilmektedir.

Eser, on bölümden oluşuyor ve aşağıdaki konuları içermektedir:

1. Çin melikinin kızının Mağrip melikinin oğluna sorduğu sorular ve o şehzadenin padişah kızına verdiği yanıtlar (137a–145a).
2. Kişilerin Lokman hekime sordukları sorular ve hekimin onlara verdikleri yanıtlar (145b).
3. Vahab ibni Münfa adlı sahabenin Tevrat (Tavrid) kitabından örnek getirdiği vecizeler (146a–147a).
4. Hz. Peygamberin söyledikleri öğütler veya hadisler (147a–147b).
5. Yemek yeme beyanı (148a–149b), bunlar da Hz. peygamberin söyledikleri hadislerdir.
6. Arastatalisi hekimin söyledikleri öğütler (149b, 154a–154b, 150a).
7. Halit bin Velit adlı sahabenin Hz. Peygamberden naklettiği rivayetler (150a–153b).
8. İmiri Mecnun adlı sahabenin anlatıları (153b, 155a–155b).
9. Yahya-yi Meazi Razi adlı bilgeye sordukları ve o bilgenin onlara verdikleri yanıtlar (155b, 174a–174b, 157a–157b, 156a–156b, 158a).
10. Hz. Peygamberden hadisler (158a–159a).

Birinci bölümde Çin Melikinin kızı ile Mağrip Melikinin oğlu arasında karşılıklı soru ve cevap vardır. Eserin önsözünde *Çin malikiniñ qızı Mayrib malikiniñ oylidin suvāl qilip turur* denir. Soru ve cevap arasında iki hikâye de örnek verilmiştir. Rivayetlerin biri Hz. Âdem'in oğulları Kabil ve Habil hakkında, diğeri de Salih peygamberin dişi devesi hakkındaki rivayettir. Onlar şehzade dilinden kızın sorularına cevap olarak ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu bölüm *tamām boldi Çin malikiniñ qiziniñ suvālları* ifadesiyle sona erer.

Eserin üçüncü bölümünde Tevrat kitabından alıntı vecizeler verilmiştir. Sözkonusu bölüm Vahab ibni Münfa adlı sahabenin *Tavrid kitābında yigirmi söz kördim-kim, bitiglig erdi* cümlesiyle başlar ve sonra yirmi vecize örnek getirilir. Sahabenin vurguladığına göre, bu vecizeleri Tevrat kitabının özünden okumuştur. İslam dünyasında sahabenin sözkonusu anıları bilindiği, *Rāhatü'l-Kulüb* kitabında da girdiği anlaşılmaktadır. Bu örnek orta çağda İslam dünyasında, yani Timurular döneminde Tevrat vecizelerinin yaygın olduğunu kanıtlamaktadır. Muhtemelen, o dönemde bu kutsal kitabın Türkçe tercümesi de bulunmaktadır.

Eserin bir kaç bölümü geçmitedeki büyük bilge, bilgin, sahabelerin vecizeleri hakkındadır.

Eserin birkaç bölümü Hz. Peygamberin nasihatlerine ayrılmıştır. Ahlak, insanseverlik konularını içeren bu hadisler eserde tür tür olarak beyan edilmesi oldukça ehemmiyetlidir. Hadislerin kimileri bilginler dilinden anlatılmaktadır. Onlar yemek yeme adabı, ne tür işlerin insanın başına yoksulluk, çile, kederler açabileceği ve insan böyle işlerden sakınması gerektiği, toplumda salih ve bilgin olmak için ne tür bilgi ve edepleri öğrenmesi gerektiği, nasıl insanların duası kabul olacağı gibi konuları içermektedir. Başka hiçbir eserde hadislerin Türkçe versiyonları bunun gibi kapsamlı ve gruplaştırılmış hâlde ele alınmamıştır.

İşte bu özelliklerden dolayı esere Türkçe edebiyat, ayrıca Türk-İslam tefekkür tarihinde önemli yazılı miras olarak yer almaktadır.

Daha önceki makalemde (2001) eserin içeriği üzerinde durmuştum. Bu makalemde, Or. 8193 kayıtlı yazmadaki *Rāhatü'l-Kulüb* metnini neşredeceğim.

2. Metin

(136b)

al-ḥamdu lillāhi rabbil 'ālamīn vassalātu vas salāmu 'ala ḡayri xalqihī muḥammadin va 'alihi ajma'in. bilgil-kim, bir nečä ḡekāyatlar rāḡatu-l-qulub kitābidin ixtiyār qīlip bitidük. payyambar

(137a)

-larniň, mašāyihlarniň ḡekāyatidin dayi yaman šahriniň maliki kelip rasul 'alayhi salāmdin soryan suvāllarni dayi bir nečä fāydaliy sözlär-kim, čin maliki-niň qizi mayrib malikiniň oylidin suvāl qīlip turur. barčani jam' qīlip bitidük-kim, oqiyān kišilärgä fāydalar bolsun dep bulıyay-kim, ḡaq ta'ālāniň tavfiqi birlä tamām bitilgäy inša allāhu ta'ālā. suvāl. qiz aydi: duniyāda av(v)al nāḡaq qan kim tökti? javāb. mayrib sulṡānniň oylı aydi-kim: duniyāda av(v)al nāḡaq qan tökkän qābil erdi-kim, hābilni öldürdi. dayi alarniň

(137b)

ḡekāyati anday erdi-kim: ādamniň av(v)alqi oylı qābil erdi. dayi ikinči oylı hābil erdi. dayi ḡavvā dāyim egiz oylan tuyurur erdi: biri er oylan, biri qiz oylan. dayi ol vaqta teḡri ta'ālāniň farmāni anday erdi-kim, bir oylan bilä tuyqan qiz oylanni yana bir oylanıya berür erdilär. dayi ḡavvā anamiz beš yüz qatla egiz oylan tuyurdi: biri er, biri qiz. dayi har iki yilda bir qatla tuyurur erdi. dayi qābil [bilä] tuyqan qizniň ati iqlima erdi. dayi hābil bilä tuyqan qizniň ati

(138a)

labuda erdi. qačan-kim bular boyya tegdi ersä, ḡaq ta'ālādin ādamıya farmān boldi-kim, qābilya labudani bergil dayi hābilya iqlimani bergil, dep. ol zamān ādam alayhi salām qābilya aydi-kim: ḡaq ta'ālāniň farmāni anday turur-kim, labudani sen alıyay-sen. dayi öz qiz qarındašini iqlimani hābilya bergäy-sen, dedi ersä, qābil aydi: hābilniň qiz qarındaši labuda körksüz turur. dayi meniň qiz qarındašim iqlima körklüg turur. men labudani almas-men. dayi iqlimani aḡa bermäs-men, dedi ersä, ādam alayhi salām aydi: anday ersä, siz iki aḡa ini qurbān keltürün. har qaysinižniň qurbānini

(138b)

ḥaq ta'ālā qabul qılsa, iqlimanı ol alsun, dedi ersä, qābil ekinçilik qılur erdi, barıp ašlıyınıñ yamanrayıdın, su içmägänidin bir yük çaylıqnı orup keltürdi. dayı ādamnıñ ewiniñ elindä bir tepä bar erdi, anda qoydı. dayı hābil gala qaralıy kişi erdi. barıp bir semiz toxlını bir ayaq yay bilä keltürüp ol tepä üzä qoydı. ol zamān teñri ta'ālānıñ farmānı birlä bir ot kelip hābilnıñ qoyını, yayını qabul qılıp alıp ketti. dayı qābilnıñ ašlıyını qabul qılmadı ersä, ādam teñri ta'ālā

(139a)

-nıñ farmānı birlä iqlimanı hābilya berdi ersä, qābil hābil bilä duşman boldı. qaç vaqtın soñra ādam alayhi salām ka'banı ziyārat qılyalı bardı ersä, bir kün qābil kelip hābilya aydı: ya hābil, meni barça el-kün 'ayib qılurlar-kim, seniñ tā'atıñnı qurbānıñnı teñri ta'ālā qabul qılmadı dep. emdi 'āqibat men seni öldürür-men, dedi ersä, hābil aydı: sen meni öldürsäñ, men señä hiç iligimni tegürmäs-men. teñri ta'ālādın qorqar-men, dedi. yana bir kün qābil kördi-kim, hābil bir tal yıyaçnıñ köläkäsidä uyuqlap yatur erdi. ol zamān qābil bir uluy taş aldı dayı

(139b)

hābilnıñ başıya anday urdı-kim, hābilnıñ başı yançıldı. dayı (...) darḥāl bir qatıy yel qoptı. dayı 'ālam qarañyu boldı. dayı ādam oylanlarıdın keyiklär, quşlar, barça janvārlar qaçmas erdilär. qaçan-kim qābil hābilni öldürdi ersä, barça qaça başladılar. dayı hābilnıñ qanı yergä töküldi ersä, dunyā içintägi tal yıyaçlarınıñ dayı köp türlüğ yıyaçlarınıñ mivası töküldi. dayı ol kündin berü mivası çıqmas boldı. dayı köp bulaqlarnıñ suyi açıq boldı. dayı ādam 'alayhi salām ka'banı ziyārat qılıp tavab

(140a)

qılur erkän, kördi-kim, yaruq 'ālam qarañyu boldı. dayı qatıy yel qoptı ersä, ādam 'alayhi salām jabrāyıldın sordı-kim: ne üçün yaruq dunyā munday qarañyu boldı? dedi ersä, jabrāyil 'alayhi salām aydı: ya ādam, oyluñ qābil hābilni öldürgän şum lavnayndın munday yaruq 'ālam qarañyu boldı, dedi ersä, ādam

alayhi salām köp yïyladı. dayi yüz yïlğa teginčä ādam hargiz külmädi. andin sonra qābil hābilni üç küngä teginčä arqasïnya kötārip yürür erdi. dayi bilmäs erdi-kim, ne qilyay. haq ta’ālā iki qaryanı yïbardı-kim, kelip qābilniñ elindä uruštılar.

(140b)

bir qarya bir qaryanı öldürdi. dayi ol tirig qarya tumşuyi bilä yerni qazip ölgän qaryanı yergä kömdi ersä, qābil anı körüp ol dayi yerni qazip hābilni yergä kömdi. muḥammadi ’ali ḥakimi tarmiti aytur: raḥmatu-l-lahi alayhi-kim ādam ’alayhi salām uçmaq içindä nāfarmānliq qilip buyday yemiş erdi. ol buydayniñ quv(v)atı bilä ḥavvā bilä suḥbat qıldı. andin qābil buldı. dayi ajuj majuj qābil uruyındın turur. yana qābil hābilni öldürdi ersä, barča boyi qarardı. dayi dunyādägi hundular, ḥabaşılar barçası qābil uruyındın turur. qačan-kim ādam ’alayhi salām

(141a)

ka’badin yanip keldi ersä, qābilya la’nat qıldı. dayi qābilni qaryap aydı: ilahi, qābilni sen halāk qilyil, dep dedi ersä, qābil qaçtı. darḥāl haq ta’ālā iki farišta yïbardı-kim, darḥāl kelip qābilniñ ayayini tutup yeti qatla dunyāni tezgintürdilär. qābilniñ har bir parçası bir yerdä qaldı. [suvāl] çin pādşāhiniñ qizi sordı-kim: ol qaysı tewä erdi-kim, atasız anasız tuydı? dayi anıñ sütini xalayiq içtilär? [javāb] şahzāda aydı-kim: ol şālih payyambarnıñ tewäsi erdi. dayi anıñ ḥikāyatı anday erdi-kim, şālih payyambarnıñ qavmi on iki miñ ewlög erdi.

(141b)

dayi ol elniñ ortasında bir quduy bar erdi-kim, bu on iki miñ ewlög el ol bir quduydın su içär erdilär. dayi ol elniñ bir yanı tayqa yawuq erdi. dayi bir yanları yazı erdi. dayi yaman-u ta’ib eli alaryä yawuq erdi. dayi ol el içindä köp munkirlar, munafıqlar bar erdi. bir kün ol munkirlar şālih payyambaryä aydılar-kim: bizlär sendin bir mo’jiza tilär-biz. ägär sen ol mo’jizani bizgä körgüzsän, biz sejä inanıp, çin köñül birlä sejä imān keltürgäy-biz. şālih aydı: ne mo’jiza tilär-siz? haq ta’ālā rāst keltürgäy, dedi ersä, alar aydılar: bu tayqa işarat qılsañ-

(142a)

kim, taş yarılıp taşnıñ içindin bir qızıl tüklüg, qara közlüg tişi boyaz tewä çiqsun. dayı darhāl tuyursun. biz anıñ sütüni sayıp içäli, dedilər ersä, şālih payyambar du'ā qıldı ersä, darhāl jabrāyil kelip aydı: ya şālih, teñri ta'alā señä salām dedi. dayı xitāb qıldı-kim, sen qayyurmayıl-kim, biz miñ yil sendin burun taqdir qılıp bular tilägän-teg bir tewä bu taş içindä yaratıp turur-biz. sen işarat qılıp biziñ qudratimizni körgil, dep. ol zamān şālih qopup ol tayniñ qatinya kelip iligi bilä işarat qıldı ersä, darhāl ol qaya yarılıp, teñri ta'alāniñ qudrati birlä alar tilägän-teg bir boyaz

(142b)

ıñan çiqıp keldi. dayı darhāl bir erkäk bota tuyurdi. dayı emçäklärindin süt aqar erdi. ol xalayıq barçaları çin köñül birlä teñri ta'alāya saźda qılıp, şālih payyambar alayhi salāmıya inanıp, imān keltürdilər. dayı musulmān boldılar. yana har kişi öz ewläridin barıp idişlär keltürüp, ol tewädin süt sayıp içtilär. yana jabrāyil kelip teñri ta'alādın farmān keltürdi-kim: ya şālih, farmān anday turur-kim, bu xalāyiqqa ayıtqıl-kim, bu quduydın bir kün su içsünlär, bir kün su içmäsünlär. ol kün-kim, alar su içmäsä, tewä quduyniñ suyın içsün. dayı alar su ornıya tewäni sayıp

(143a)

süt içsünlär, dedi ersä, şālih payyambar bu farmānni elgä tegürdi ersä, alar dayı qabul qıldılar. andın soñra quduyniñ suyın bir kün alar barçaları içär erdilər, bir kün tewä içär erdi. dayı ol on iki miñ ewlüg kişiniñ ewläridä har neçä idiş bolsa, barçası süt bilä tolar erdi. teñri ta'alā ol tewäniñ sütigä ança barākat bermiş erdi. dayı ol tewä quduyqa başını suqup su içär bolsa, haq ta'alāniñ farmāni birlä boynı ança osar erdi-kim, quduyniñ tübigä yetär erdi. dayı bir içkändä ol quduyniñ suyını tamām içär erdi. bu yarlıy ol tewä qaç yıllar ol elniñ

(143b)

arasında erdi. dayı haq ta'alāniñ farmāni anday erdi-kim: hiç kim ersä ol tewäni urmasun, sökmäsün, köñlini ayırıtmasun, dep. yana ol el ol tewäniñ sütüni

içip, qalyanin banir qilip, qurut qilip, yayin tutup eldin elgä yiraq dayi şaharlarya eltip satar erdilär. ol tewä sababindin barça bay boldilar. anday-kim, köp altun-kümüš yiydilar. dayi ol eldä bir ğaddar atliq munāfiq ḥasut bar erdi. bir kün ol tewä kelip başini ol quduyqa suqup su içär erdi. nāgāh ol ğaddar kelip qiliç bilä ol tewäniq ayayini çapip kesti dayi ol tewäni öldürdi.

(144a)

ol tewäniq botası qaçti. ol kişi ol botanı quwdi. yetä almadı ersä, ol bota keyin(gä) baqıp aydi-kim: ay badbaxt, teqriniq baläsiya ilingäy-sen. dayi bu xabarni şālih payyambar eşitti ersä, ol xalāyiqqa açiy alip alarni qaryadi. ol zamān ḥaq ta'ālā alarya balā yibardi. ol barça xalāyiq halāk boldilar. yana biziq payyambar alayhi salām aydi-kim: qiyāmat küni barça xalāyiqniq yamanrayi iki kişi bolay: biri ğaddar, biri ol kişi-kim 'alini öldürgäy, dep. yana 'alini öldürgän 'abdurahmān muljam erdi. suvāl. qiz aydi-kim: ol qaysi iki murdär turur-kim, ḥaläl turur?

(144b)

[javāb] šahzāda aydi: biri baliq, biri çägürtkä turur. [suvāl] qiz aydi: qaysi ḥaläl turur-kim, qanya ewrüsä ḥarām bolur? [javāb] tawuqniq yumurtqasi turur. qačan-kim qanya ewrüsä, ḥarām bolur. yana tawuq bolsa, ḥaläl bolur. [suvāl] ol raḥmat qaysi turur-kim, el andin qaçarlar? [javāb] ol yamyur turur. [suvāl] ol yiyaç qaysi turur-kim, on iki butayi bar? dayi har butayida otuz yaprayi bar [: bir yuzi aq, bir yuzi qara?] dayi har bir yaprayida beš mivası bar? [javāb] ol yiyaç bir yıl turur. dayi ol on iki butayi on iki ay turur. dayi ol otuz yapraq, bir yuzi aq, bir yuzi qara, otuz

(145a)

kün bilä tün turur. dayi ol har bir yapraq qatindayi beš miva beš vaqt namāz turur. [suvāl] ol quš qaysi turur-kim, ham arpa yer, ham samān? [javāb] ol çägürtkä turur. [suvāl] ol ḥaq iş qaysi turur-kim, el anı duşman tutarlar? [javāb] ol ölüm turur. [suvāl] ol körmägängä tanuqluq bergän qaysi turur-kim, kişini uçmaqqaya yetkürür? [javāb] ol turur-kim, hiç kim ersä teqri ta'ālāni körmäy turur. dayi aniq bir-u barliyiya tanuqluq bersä, ḥaq ta'ālā anı uçmaqqaya eltür. dayi

dīdārīnī körgüzür. āmin ya rabba-l-'ālamīn. tamām boldī čin malikiniñ qiziniñ suvālları.

(145b)

[suvāl?] luqmān-i ḥakimdin sordilar-kim: köktin keñrāk nedür? [yerdin ayırraq nedür?] taštīn qatıyraq nedür? ottīn itigrāk nedür? qış čillasidin sawuqraq nedür? daryādīn bayraq nedür? yetimlārdin xorraq nedür? [javāb?] luqmān aydi: köktin keñrāk ḥaq söz turur. yerdin ayırraq bohtān turur. taštīn qatıyraq kāfirlarniñ köñli turur. ottīn itigrāk ḥasutluq turur. yana muruvvatsiz kişidin nāmā tilāp nā'umid yanmaq qış sawuyidin sawuqraq turur. yana qanā'atlıy köñül daryādīn bayraq turur. söz tegürgüči munāfiq kişidin öz sözüñni yaşursañ, yetimdin xorraq turur.

(146a)

vahāb ibnu munfa atlıy saḥāba raziyallahu anhu aytur-kim: tavrid kitābında yigirmi söz kördim-kim, bitiglig erdi: biri ol-kim, hiç nāmā 'ilimdīn asıylıyraq yoq. ikinči, hiç māl yaxşı qılıqtin yaxşıraq yoq. üçünči, hiç duşman açıydin yawuzraq yoq. törtünči, 'aqıldin yaxşıraq yār yoq. beşinči, jāhilliktin yaman ham-suḥbat yoq. altınči, zāhidliktin taqvi din artuq uluyluq yoq. yetinči, dunyādin kečip tärk qılyan kişidin bayraq bay yoq. sekizinči, āxirat fikrindin yaxşıraq fikir yoq. toquzunči, saburdin uluyraq edgülüg yoq.

(146b)

onunči, takabburdin yamanraq yamanlıq yoq. on birinči, barča xalāyiq bilā zindagāni (?) qılıp yaraşmaqtin yaxşıraq dāru yoq. on ikinči, kişini yiybat qılıp yamanşımaqtin yaman ranj yoq. on üçünči, ḥaq sözün tegürgän kişidin yaxşı elči yoq. on törtünči, 'ilimdīn yaxşı qulawuz yoq. on beşinči, māl yiymaqtin artuq balā yoq. on altınči, tam'adin artuq qulluq yoq. on yetinči, saylıqtin artuyraq lazzat yoq. on sekizinči, eminliktin, 'āfiyattin artuqraq 'ayş yoq. on toquzunči, tek türmäktin yaxşıraq seni saqlaçi yoq.

(147a)

yigirminçi, qanā'attin yaxşıraq zāhidlik yoq turur. yana rasūl alayhi salām aytur. yigirmi iş bar-kim, ägär kim ersä ol işläрни qılsa, yoqsuzluq, miḥnat, qayyu paydā bolyay: biri, töşäktin yalaŋyaç qopup yazıya barmaq. ikinçi, arıysız yürümäk. üçünçi, ötmäk uşayın yergä tökmäk. törtünçi, soyannıñ, sarmısaqnıñ terisini küydürmäk. beşinçi, ewni keçä süpürmäklik. altınçi, ötmäkni etägingä qoyup yemäk. yetinçi, eşikniñ astanasında olturmaq. sekizinçi, istinçi qılyan yerdä taḥārat qılmaq. toquzunçi,

(147b)

yüzüni etägi bilä, yeñi bilä arıtmaq. onunçi, qazan-ayaqnı keçä yumayın qoymaq. on birinçi, su içär közäniñ keçä ayzını açuq qoymaq. on ikinçi, ewdä örgämçi ewini qoymaq. on üçünçi, namāznı xor tutup qılmamaq. on törtünçi, tañ namāzını qılyandın soñra avrad oqımayın qopmaq. on beşinçi, bāzār içindä köp yürümäk. on altınçi, gadaylardın ötmäk satyun almaq. on yetinçi, oyl-qızya la'nat qılmaq. on sekizinçi, yalyan ayıtmaq. on toquzunçi, keygän tonini öz boyında tikmäk. yigirminçi, çiraqnı ayızı bilä öçürmäk.

(148a)

yana ta'ām yemäk bayāni. bilgil-kim ta'ām yemäktä beş nāmā fariza turur. dayı beş nāmā sunnat turur. dayı beş nāmā adab turur. dayı beş nāmā karahiyat turur. biliglig kişi keräk-kim, bu yigirmi mas'alanı bilgäy. emdi ol beş nāmā-kim fariza turur: biri, ḥalāl yemäk turur. har kim ḥarām luqma yesä, qırq küngä teğinçä tā'atı qabul bolmas dayı du'āsı qabul bolmas. ikinçi, ta'ām yegändä köñlindä keçürgäy-kim, bu ta'āmnı meñä ḥaq ta'ālā berip turur. har kim öz vali ne'matini tanımasa, ol ne'matniñ şukrini yerigä yetkürmämiş bolyay.

(148b)

üçünçi, köpkä, azya xuşnud bolyay. ägär xuşnud bolmasa, kāfir bolyay. törtünçi, ol yegän ta'āmnıñ küci bilä yawuz iş qılmayay. beşinçi, ol ta'āmnıñ küci birlä tā'at qılyay dayı şukur qılyay. yana ol beş nāmā-kim, sunnat turur: biri

ol-kim, ta'āmya ilig uzatsa, av(v)al *bismillahi raḥmāni raḥīm* degäy-kim, barça devlar, šaytānlar ol ta'āmnij tegräsindin qačqay. ikinči, ta'āmdin soñra ayitqay-kim, *al-ḥamdu lillāhi rabbil 'ālamīn*-kim, ta'āmnij šukrini yerigä yetkürmiš bolqay. üçünči, ta'āmdin burun iligini yuqay-kim, rasul 'alayhi salām aydi-kim: har kim ta'āmdin burun iligini

(149a)

yusa, dāyim yāibdin iligigä nāmā kirgäy. törtünči, ta'āmdin soñra yana iligini yusa, devlar šarrindin emin bolqay. bešinči, ta'ām yegändä bir tizi birlä olturup ta'ām yegäy. yana ol beš nāmā-kim, adab turur: biri ol-kim, ta'āmnij oñ iligi birlä yegäy. ikinči, öz elyindin yegäy. üçünči, qırıqtin yegäy. törtünči, ta'ām yerdä özgälärnij iligigä baqmayay. bešinči, ta'āmnij ayzıya salqanda başini yuqarı kötärmägäy, quyi dayi salmayay. öz turuşi bilä tüz tutqay. yana ol beš-kim, karahiyat turur: biri ol-kim, ta'āmnij idlamayay-kim, ta'āmnij

(149b)

ıdlamaq ḥayvānlarınij 'ādati turur. ikinči, ta'āmnij yegändä aşuqmayay, sabur qılqay. üçünči, ta'āmnij 'ayib qılmayay. törtünči, ta'āmnij yalyuz yemägäy-kim, xalāyiqnijn yamanij ol turur-kim, ta'āmnij yalyuz yegäy. bešinči, toq qarın üzä ta'ām yemägäy-kim, karahiyat turur. arastatalisi ḥakim aytur-kim: tört nāmā közni roşan qılqay. yana tört nāmā köznij roşanlıyın öksütür. yana tört nāmā köñülni 'ājiz qılurlar. yana tört nāmā köñülni tırgüzür. yana tört nāmā ādamini semritür. yana tört nāmā ādamini ariqlatur. yana tört nāmā ādamini tandurust qılur. yana

(154a)

tört nāmā ādamini za'if, şikasta qılur. ol tört nāmā-kim, közni roşan qılur: biri, kök olañlarınij körmäk. ikinči, aqar sularnij körmäk. üçünči, körklüg kim ersälarnij körmäk. törtünči, ata-ana yüzün körmäk. ol tört-kim, köznij roşanlıyın öksütür: biri, şor nāmälär yemäk. ikinči, sawuq su köp başqa quymaq. üçünči, küngä oturu baqmaq. törtünči, duşman yüzünij körmäk. yana ol tört nāmā-kim, ādamni semritür: biri, ariy tonlar kiymäk. ikinči, yaxşı yıdlarnij yıdlamaq. üçünči,

bal yemäk. törtünçi, nämä yegändin soñra asayıš bilä uyuqlamaq. yana ol tört nämä-kim, ādamīni aruqlatur: biri, turp

(154b)

yemäk. ikinçi, yayay yürümäk. üçünçi, işiy suda köp olturmaq. törtünçi, kün çiqar çayda uyuqlamaq. yana ol tört nämä-kim, ādamni tandurust qılur: biri, ta'amni vaqt bilä yemäk. ikinçi, namāz-i šāmda ta'am yemämäk. üçünçi, nämä az yemäk. törtünçi, çidayaniča iş išlämäk. yana ol tört nämä-kim, ādamni za'if, šikasta qılur: biri, narduvanya köp çiqmaq. ikinçi, tewägä minmäk. üçünçi, köp šahvat qılmaq. törtünçi, ta'amni vaqtsiz yemäk. yana ol tört nämä-kim, köñülni tirgüzür: biri, faydalıy 'ilim. ikinçi, danā ustādlarnıñ suħbatında olturmaq. üçünçi, yaxşı

(150a)

hamsuħbat. törtünçi, šavqatlıy dost. yana ol tört nämä-kim, köñülni öldürür: biri, tamuzniñ işiyi. ikinçi, qışniñ sawuyi. üçünçi, otniñ tutuni. törtünçi, yoqsuzluqniñ miħnatı. yana xalid valid atlıy saħāba rivāyat qılur-kim, yaman eliniñ maliklarındin birägu rasul alayhi salāmnıñ qatinya kelip aydi: ya rasūlullāh, kelip turur-men-kim, bir nečä sözlär sizdin sorup ögrängäy-men, tedi ersä, rasūl 'alayhi salām aydi-kim: yaxşı bolıyay, tedi. ol kiši aydi: ya rasūlullāh, tilär-men-kim, eldin dānāraq bolıyay-men.

(150b)

rasūl 'alayhi salām aydi-kim: dāyim haq ta'alādin qorqqıl-kim, eldin dānāraq bolıyay-sen. yana ol kiši aydi-kim: tilär-men-kim, eldin bayraq bolıyay-men. rasūl 'alayhi salām aydi: köpkä, azıya qanā'at qılısañ, eldin bayraq bolıyay-sen. yana aydi: tilär-men-kim, elniñ yaxşırayı bolıyay-men. rasūl 'alayhi salām aydi-kim: elgä fāydalar tegürsäñ, elniñ yaxşırayı bolıyay-sen. yana aydi-kim: tilär-men-kim, xālis bandalardın bolıyay-men. rasūl 'alayhi salām aydi-kim: teñri ta'alāni köp yād qılıyıl-kim, xālis bandalardın bolıyay-sen. yana aydi-kim: tilär-men-kim, yawuq bandalardın

(151a)

bolyay-men. rasul 'alayhi salam aydi-kim: olumni kop yad qilyil-kim, yawuq bandalardin bolyay-sen. yana aydi-kim: tilar-men-kim, farmān burdār bandalardin bolyay-men. rasul 'alayhi salam aydi-kim: teñri ta'ālā buyuryan işlarni tamām yerigä yetkürgil-kim, farmān burdārlardin bolyay-sen. yana aydi-kim: tilar-men-kim, ariy bandalardin bolyay-men. rasul 'alayhi salam aydi-kim: xiyānattin, harāmdin yiraq turyil-kim, ariy bandalardin bolyay-sen. yana aydi: tilar-men-kim, haq ta'ālā meñä raħmat qilyay, dep. rasul 'alayhi salam aydi-kim: sen dayi musulmānlaryā raħim qilyil-kim, teñri ta'ālā señä raħim qilyay.

(151b)

yana aydi: tilar-men-kim, yazuyum az bolyay. rasul 'alayhi salam aydi-kim: astayfirullah kop ayitqil-kim, yazuquñniñ kifaratı bolyay. yana aydi-kim: tilar-men-kim, parsā bandalardin bolyay-men. rasul 'alayhi salam aydi-kim: har nāmā-kim, öz xatunuyā, anayā, siñlingä pisand qilmas-sen, özgälärniñ xatunıya pisand qilmayil-kim, parsā bandalardin bolyay-sen. yana aydi-kim: tilar-men-kim, yāyibdin haq ta'ālā meñä rozi yetkürgäy. rasul 'alayhi salam aydi: tahāratni yaxşı qilyil-kim, yāyibdin rozi tapqay-sen. yana aydi: tilar-men-kim, teñri ta'ālāniñ dosti bolyay-men dayi imānım salāmat

(152a)

bolyay, dep. rasul 'alayhi salam aydi-kim: mo'minlarni sewsāj, haq ta'ālā seni sewgäy dayi duniyāgä köñül bermägil-kim, imāniñ salāmat bolyay. yana aydi: tilar-men-kim, şahidlarniñ darajasın tapqay-men. rasul 'alayhi salam aydi-kim: kečā tahārat bilä yatqil dayi haq ta'ālāni köp yad qilyil. yana aydi: tilar-men-kim, haq ta'ālā meniñ du'alarimni dayi tā'atlarimni qabul qilyay. rasul 'alayhi salam aydi: qarniñni harām luqmadin saqlayil, dedi. yana aydi: tilar-men-kim, haq ta'ālā qiyāmat küni meniñ sidrimni yapqay. rasul 'alayhi salam aydi: sen dayi mo'minlarniñ sidrinı yapqil, dedi. yana aydi:

(152b)

rasulullāh! ne nāmā yazuqlarni kam qilur? rasul 'alayhi salām aydi-kim: xastaliq tartmaq. yana aydi: ne nāmā yaxšiliqni arturur? rasul 'alayhi salām aydi-kim: ata-ananiñ xuşnudluvi. yana aydi: ne nāmā yaxšiliqni tügätür? rasul 'alayhi salām aydi: yawuz qiliq bilä açiy söz. yana aydi: tilär-men-kim, zāhidlar-din bolıyay-men. rasul 'alayhi salām aydi: duniyāni sewmägil. yana aydi: tilär-men-kim, yaxši eşliklärdin bolıyay-men. rasul 'alayhi salām aydi-kim: dāyim haq ta'alādin qorqqil dayi bilgil-kim, haq ta'alā seni barča iştā körär. yana aydi: tilär-men-kim, könlüm yumşayay. rasul

(153a)

'alayhi salām aydi: ölümni köp saqinyil, yetimlärneñ başin şafqat bilä silayil dayi ziyaratlaryä köp baryil. yana aydi: tilär-men-kim, tamuy otindin āzād bolıyay-men. rasul alayhi salām aydi-kim: keñliktä, tarlıqta teñri ta'alāya köp şukurlar qilyil, dedi. yana aydi: tilär-men-kim, çin ayitquçilärdin bolıyay-men. rasul 'alayhi salām aydi: yalyandın yıraç turyil-kim, yalyan seni tamuyqa eltkäy. dayi rāstliq seni uçmaqqa eltür. yana rasul 'alayhi salām aydi-kim: yarim keçalärdä qilyan namāzlar bandalarni teñri ta'alāya yawuq qilur. yana aydi: zāhidlik nişāni tört nāmā

(153b)

turur. biri ol-kim, duniyādin yüzini çewürüp, iligin duniyādin qisqa qilyay. ikinçi, āxirat amallarini qilyay. üçünçi, teñri ta'alā buyuryan amallarini yeringä yetkürgäy. törtünçi, yawuz işlärdin yıraç bolıyay, dedi. 'imiri majnūn atliş saħāba amiril mo'minin naqlidin. suvāl qildi-kim: zīrak kim turur? 'alī aydi: zīrak ol kişi turur-kim, āxiratni özigä duniyādin yawuqraq körgäy. yana sordı-kim: 'āqil kim turur? 'alī aydi: 'āqil ol turur-kim, āxirat işigä maşyul bolıyay dayi duniyādin yüz çewürgäy. yana aydi: ħalim kim turur? 'alī aydi: ħalim ol turur-kim,

(155a)

duşmandın öcini ala bilgäy valekin 'avfu qilyay. yana aydi: 'ālim kim turur? 'alī aydi: 'ālim ol kişi turur-kim, teñri ta'alādin qorqup ol 'ilmī bilä 'amal qilyay.

yana aydi: dānā kim turur? 'alī aydi: dānā ol kişi turur-kim, fānî bulur dunyā mālīnī berip, bāqî qalur. haq ta'ālānīñ 'ilmīnī ḥāsil qilyay. yana aydi: zāhid kim turur? 'alī aydi: zāhid ol turur-kim, dunyādin yüz çewürüp, yüzün āxirat sarī qilyay. yana aydi: axmaq, nādān kim turur? 'alī aydi: axmaq ol turur-kim, özini eldin artuqraq körüp, anday saqınyay-kim, men alardın yaxşı turur-men,

(155b)

dep. 'imiri majnūn aydi: sadaqa (?) 'ali. yana yaḥyā-yi ma'azi rāzî atlıy maşāyihdīn raḥmatullāhi alayhi sordılar-kim: teñri ta'ālānīñ dostluyīnī ne bilä taptiñ? javāb aydi-kim: nafsīmnīñ duşmanlıyī bilä taptim, dedi. dayī aydi-kim: har kim tiläsä-kim ka'baya yetkay, biyābānlardın keçmäki keräk. yana har kim tilār-kim, uçmaqa yetkay, sirat köprügidin keçmäki keräk. yana har kim tilār-kim, teñri ta'ālānīñ dostluyıya yetkay, nafsniñ tiläkläridin keçip, nafsıya duşman bolmaq keräk, dedi. yana ḥakimlar ayturlar-kim: har kim gunāhlardın iligini qısqa qılsa, tavbakārlardın (...)

(174a)

sekizinçi, ol iş-kim, haq bilä seniñ arañda turur yaxşı qilyil-kim, haq ta'ālā seniñ işiñni xalq arasında yaxşı qilyay. toquzunçi, farhizgar bolyil-kim, 'aziz bolyay-sen. onunçi, zāhidlardın bolyil-kim, ḥisāb çekmāk seña āsān bolyay. on birinçi, ḥasut bolmayil-kim, yaxşılıyīñ yoq bolmayay dayī qayyuluq bulmayay-sen. on ikinçi, haq yolında xayir qılsañ, haq ta'ālā seña barākat bergay. on üçünçi, xalāyiqqa raḥim qilyil-kim, haq ta'ālā seña raḥim qilyay. on törtünçi, haq ta'ālā seña bergāndin haq ta'ālāya ötünç bergil-kim, qiyāmat küni haq ta'ālā tarāzuda seniñ yaxşılıyīñni arturyay.

(174b)

on beşinçi, āmanatnī xiyānat qılmayil-kim, sirat köprügindin āsānlıq bilä kečkay-sen. on altınçi, çin sözlüg bolyil-kim, haq ta'ālānīñ dosti bolyay-sen. on yetinçi, haq ta'ālānīñ qazāsıya rāzi bolyil-kim, haq ta'ālā sendin rāzi bolyay. on sekizinçi, dunyānīñ ḥirsini köñüldin çiqaryil-kim, āzād bolyay-sen. on toquzunçi, har iştä teñri ta'ālāya tavakkal qilyil-kim, barça xalāyiqtın artuqraq, tuvanaraq bolyay-sen. yigirminçi, barça bilä yaxşı qılıqlıy tavāzu'luy bolyil-kim, barça

murādlarınya yetkay-sen. yigirmi birinçi, yaxşılıq qılğanıñni xalāyiqqa minnat qoymayıl-kim, yaxşılıyıñni

(157a)

haq ta'ālā zāye qılmaıay. yigirmi ikinçi, el bilä duşmanlıq qılmaııl-kim, elniñ tilidin xalās bulıay-sen dayı haq ta'ālā seña raḥmat qılıay. yigirmi üçünçi, bečāralarıñ çārasın qılııl-kim, qiyāmat küni bečāra qalmaıay-sen. yigirmi törtünçi, elgä fāyidalar tegürgil-kim, xalāyiqnıñ yaxşırayı bolıay-sen dayı rasul 'alayhi salāmnıñ şafā'atını tapqay-sen. yigirmi beşinçi, darvişlerni şād qılııl-kim, haq ta'ālāya yawuq bolıay-sen. yigirmi altınçi, ačlarnı toydurııl-kim, haq ta'ālā seña köp ne'matlar dunyādā, āxiratta seña rozi qılıay. yigirmi yetinçi, ölümni köp saqınyıl-kim, köñlün yumşaq bulıay. yigirmi sekizinçi,

(157b)

fāydasız fikirlarıñni qısqa qılııl-kim, yaxşılıq qılmaıay ḥariz bulıay-sen. yigirmi toquzunçi, luqmañni arıy tutsañ, tanıñ safi bulup, köñlün roşan bolıay. otuzunçi, kişigä tam'a qılmaııl-kim, anıñ āvāzi xuşāmadı bilä söz sözlämägäy-sen. otuz birinçi, elgä yaxşı ögüt berip yaxşı yolya dalālat qılııl-kim, payğambarların savābini tapqay-sen. otuz ikinçi, elni yamanlıqtın tüyil (?) malāmat qılııl-kim, teñri ta'ālā dostı bolıay-sen dayı şaytānni kör qılmiş bolıay-sen. otuz üçünçi, elgä makir birlä razi (?) bermägil-kim, imānıñ nurı sendin ketmägäy. otuz törtünçi, elgä

(156a)

yaman saqınmaııl-kim, teñri ta'ālānıñ duşmanı bolmaıay-sen. otuz beşinçi, elni yamanlıq bilä yaybat qılmaııl-kim, gorda āsāyiş bilä yatqay-sen. otuz altınçi, söz yetkürgüçi munāfiq bolmaııl-kim, uçmaqnıñ yizini eşıtkāy-sen. otuz yetinçi, yalyançi bolmaııl-kim, mo'min bolıay-sen dayı tamuydın xalās bolıay-sen. otuz sekizinçi, barča haq sözün sözlägil-kim, tat (?) bergüçi bolıay-sen. otuz toquzunçi, az sözläp, xāmuş bolııl-kim, xalās bolyanların bulıay-sen. qırqınçi, haq yolında fikir köp qılııl-kim, yaflat uyqusındın uyyanyay-sen. qırq birinçi, har iştā sabur qılııl-kim, sabırlarıñ savābini tapqay-sen. qırq ikinçi, köp külmägil-

(156b)

kim, könlün ölmägäy. qırq üçünçi, yaxşı anlamayan sözni ayıtmayı kim, salāmatlıq tapqay-sen. qırq törtünçi, dunyā kananınça (?) yügürməgil-kim, zāhidlərdin bolqay-sen. qırq beşinçi, bu dunyāniñ sewüglügin könlündin çiqarıy kim, ol dunyāniñ fāyidalarını, martabasını tapqay-sen. qırq altınçi, elniñ mālīya qast qılmayı kim, tamuy 'azābındin xalās bolqay-sen. qırq yetinçi, nafsniñ yazabniñ buyuryan işni qılmayı kim, uluy qaza qılmış bulqay-sen. qırq sekizinçi, duşmanlarıniñ xušnud qilyil-kim, qiyāmatta muflis bolmaqay-sen dayi xuday sendin xušnud bolqay. qırq toquzunçi, astayfirullāh köp ayıtqıl-kim, yazuqlarıniñ yenil bulqay. elliginçi, pauyambarniñ sunnatlarını

(158a)

yeriñgä yetkürgil, anıñ şafa'atidin nā'umid qalmaqay-sen inşāallā. yana bilgil-kim, rasul 'alayhi salām aydi-kim: on türlüq kişiniñ du'āsi teñri ta'alanıñ Һasratında mustajāb turur: biri, 'ālim kişi-kim, 'ilmı birlä elgä irşād qilyay. ikinçi, muta'allim kişi-kim, şāgirdlik qılıp, 'ilim ögrāngäy. üçünçi, yaxşı qılıqlıy kişi. törtünçi, ayriq kişi. beşinçi, yetimləriñ. altınçi, Һaq yolında qazā qilyan kişi. yetinçi, Һaj qilyan kişi. sekizinçi, xalāyiqqa ögüt bergän kişi. toquzunçi, ata-ananı xušnud qilyan oyul-qız. onunçi, ol xatun-kim, awuşqasiya farmān-

(158b)

bardār bolup, parsā bolqay dayi awuşqasi (awuşqasi) andin xušnud bolqay. yana rasul 'alayhi salām aydi: har kim ayaq oyırında turup saçini ya saqalini tarasa, dāyim ötünçlüq bulqay, ötünçtin xalās bolmaqay. yana har kim sinuq taryaq bilä başin tarasa, Һaq ta'ālā balālarıniñ, miñnatlarıniñ, yoqsuzluqniñ eşiğini aña açqay. yana baş yumaq, baş taramaq barça künlärdä yaxşı turur valekin şambi küni, seşambi küni yaman turur. dayi panşambi küni, adina küni yaxşı turur. dayi har adina künidä yusul qılmaq sunnat turur. yana tırnaqni, saçni dayi tamur açqan qanni tupraqniñ astında kömmäk keräk. yana har kim

(159a)

tirnağın tişi bilä kessä, aña faraz paydā bolyay. dayi tirnaqni piçaq bilä (...) kesmāñiz-kim, ādamīya ranj paydā bolyay. tirnaqni qayçı bilä kessälär haq ta'ālā köp şifālar, kuşadlar rozi qilyay. yana rasul 'alayhi salām aydi: har kim har tahārat qilyanda saqalini tarasa, miñnat, yoqsuzluq andin ketkäy. yana har kim yatur vaqтта saqalini tarasa, haq ta'ālā anıñ dunyādägi, āxirattayı ötünçini öz xazinasindin ötägäy. yana har kim saqalın tararda salāvat ayıtsa, dāyim közi salāmat bolup, ayrımayay inşā allahu ta'ālā. kätibu-l-faqir mansur baxşı.¹

Sözlükçe

arıy 'temiz': arıy tonlar kiymäk 'temiz kıyafetler giymek' (154a).

arıysız 'pisli, kirli, yıkanmamış': arıysız yürümäk 'yıkanmadan gezmek' (147a).

aşliy 'buğday': aşliyinıñ yamanrayı, su içmägäni 'buğdayın biraz kötö olanı, su içmemiş olanı' (138b).

awuşqa 'yaşlı adam': awuşqası andin xuşnud bolyay 'yaşlı adamı ondan memnun kalır' (158b).

ayaq 'kap': bir ayaq yay 'bir kap yağ' (138b), qazan-ayaq 'bulaşık': qazan-ayaqni keçä yumayın qoymaq 'bulaşıkları akşam yıkmamak' (147b).

çägürtkä 'çekirge': biri çägürtkä turur 'biri çekirgedir' (144b).

çewür- 'çevirmek': yüz çewür 'yüz çevirmek': Zāhid ol turur-kim, dunyādin yüz çewürüp, yüzün āxirat sarı qilyay 'zahit böyle bir adam ki dünyadan yüz çevirip ahireti düşünür' (155a).

dayi 'daha, yine': dayi musulmān boldılar 'dahi Müslüman olmuşlar' (142b).

ekinçilik 'çiftçilik': ekinçilik qılur erdi 'çiftçilik yapardı' (138b).

ew 'ev': dayi ādamnıñ ewiniñ elindä bir tepä bar erdi 'Yine adamın evinin önünde bir tepe vardı' (138b).

ewrül- 'karışmak': qanya ewrüsä 'kana karışırsa' (144b).

¹ Bu cümle müstensihe aittir.

ïdlamaq ‘koklamak’: ta’āmnï ïdlamaq ‘yemeği koklamak’ (149b).

iñän ‘devenin dişisi’: boyaz iñän ‘gebe maya’ (142b).

kim ersä ‘kimse, şahıs’: körklüg kim ersälärni körmäk ‘güzel şahısları görmek’ (154a).

köläkä ‘gölge’: tal yïyaçnïñ köläkäsi ‘sögüt ağacının gölgesi’ (139a).

narduvan ‘merdiven’: narduvanya çïqmaq ‘merdivene çıkmak’ (154b).

otru ‘yüz yüze, karşılıklı’: küngä otru baqmaq ‘güne dik bakmak’ (154a).

oylan ‘çocuk, evlat’: egiz oylan ‘ikiz çocuk’; er oylan ‘erkek çocuk’; qiz oylan ‘kız çocuk’: egiz oylan tuyurur erdi ‘ikiz çocuk doğururdu’ (137b).

ötmäk ‘ekmek’: ötmäk uşayï ‘ekmek kırıntısı’ (147a).

ötünç ‘istek, dilek’: anïñ dunyādägi, āxirattayï ötünçi ‘onun dünyadaki, ahiretteki isteği’ (159a).

qaraliy: gala qaraliy ‘hayvanları çok; varlıklı’: dayï Hābil gala qaraliy kişi erdi ‘Daha Habil hayvanları çok bir adamdı’ (138b).

qop- ‘kalkmak, yükselmek’: qatiy yel qoptï ‘güçlü rüzgâr yükseldi’ (139b).

qulawuz ‘kılavuz’: yaxşı qulawuz ‘iyi kılavuz’ (146b).

saqïn- ‘düşünmek’: ölümni köp saqïnyïl – ölümü çok düşünesin (157a).

sarmısaq ‘sarımsak’: sarmısaqnïñ terisi ‘sarımsağın kabuğu’ (147a).

soyan ‘soğan’: soyannïñ terisi ‘soğanın kabuğu’ (147a).

tamuy ‘cehennem’: tamuy otï – cehennem ateşi (153a); yalyan seni tamuyqa eltkäy ‘yalan seni cehenneme götürür’ (153a).

tewä ‘deve’: tewägä minmäk ‘deveye binmek’ (154b).

tezgintür- ‘evirmek, döndürmek’: ayayïni tutup yeti qatla dunyāni tezgintürdilär ‘ayağından tutarak dünyayı defa döndürdüler’ (141a).

toxli ‘toklu’: bir semiz toxli ‘semiz bir toklu’ (138b).

tuyurdï ‘doğurdu’: erkäk bota tuyurdï ‘erkek deve doğurdu’ (142b).

uçmaq ‘cennet’: rāstliq seni uçmaqqa eltür ‘doğruluk seni cennete götürür’ (153a).

uyuqla- ‘uyumak’: uyuqlap yatur erdi ‘uyuyup yatardı’ (139a).

uyuqlamaq ‘uyumak’: kün çiqar çayda uyuqlamaq ‘günün (güneş) çıktığı zaman uyumak’ (154b).

yañliq ‘gibi, kadar, benzeri’: bu yañliq ol tewä qaç yillar ol elniq arasinda erdi (143a–143b).

yawuq ‘yakın’: Haq ta’alāya yawuq bolqay-sen ‘Hak taalaya yakın olasin’ (157a).

yazi ‘düzlük’: yaziya barmaq ‘düzlüğe gitmek’ (147a).

yid~id ‘koku’: yaxši yidlarni yidlamaq ‘iyi kokulari koklamak’ (154a).

yıyaç ‘ağaç’: tal yıyaç ‘sögüt ağacı’ (139a); köp türlüg yıyaçlarniñ mivası ‘çok çeşitli/meyveli ağaçların meyvesi’ (139b).

yumurtqa ‘yumurta’; tawuqnıñ yumurtqası ‘tavuğun yumurtası’ (144b).

Kaynakça

CLAUSON, S. G. (1928). “A Hitherto Unknown Turkish Manuscript in Uighur Characters”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1: 99-130.

RADLOFF, W. (1891). *Das Kudatku Bilig des Jusuf Chass-Hadschib aus Bälasagun, Theil I: der Text in Transcription*, St. Petersburg: Imprimerie de l’académie Impériale des Sciences.

SADIKOV, K. (2001). “Uygur Yazılı Rahatu’l-Kulub Kitabı”, *Atatürk Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17: 337-344.

ŞERBAK, A. M. (1983). “Rukopisniy Sbornik Or. 8193 i yego Znaçeniye dlya Uzbekskoy Filologii”, *Sovetskaya Turkologiya*, 3: 42-77.

SERTKAYA, O. F. (1973). “Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar II”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21: 175-195.

SERTKAYA, O. F. (1977). *İslâmî Devrenin Uygur Harflı Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Bochum.

SODIQOV, Q. (1988). Uygur Xatida Bitilgan Nodir Qolyazma, *Adabiy Meros*, 4: 59–62.

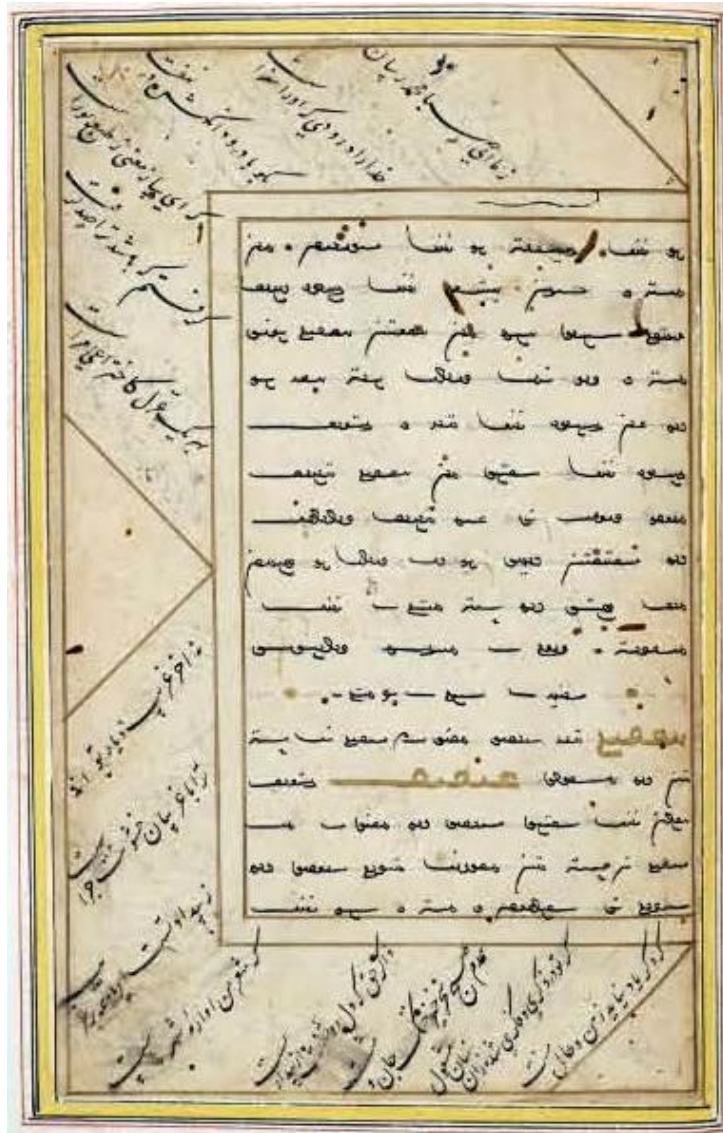
SODIQOV, Q. (1997). Uygur Yozuvi Tarixi (Manbaşunoslik va Kitobat Tarixi Masalalari), Taşkent.

Orijinal Metinden Örnek Sayfalar

Resim I

British Museum, Orient 8193, 136b

Resim I

British Museum, Orient 8193, 137a